

КОНКУРЕНТНЕ ПРАВО ЄС: ПИТАННЯ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ Й СУЧАСНОГО СТАНУ

Інтеграція України з Європейським Союзом (далі – ЄС) зумовлює підвищений інтерес до проблематики європейського права. Однією з основних сфер права, що забезпечує економічну свободу і стабільність ЄС, є конкурентне (антимонопольне) право. Збільшення різноманіття форм діяльності вітчизняних господарюючих суб'єктів у світовій економіці, вступ України до ВТО зумовлюють необхідність удосконалення вітчизняної конкурентної політики.

Ефективна адаптація українського конкурентного законодавства до норм європейського права неможлива без аналізу системи антимонопольного права ЄС, вивчення передумов його виникнення і становлення. Це дає можливість краще зрозуміти прогалини вітчизняного конкурентного права і своєчасно їх усунути.

Мета статті полягає у визначенні основних принципів європейської конкурентної політики, особливостей нормативно-правової бази антимонопольного регу-

лювання в ЄС, системи його антимонопольних органів.

Зазначимо, що в Європі вже склалася правова школа, що займається проблемами конкурентного права. Одним з провідних фахівців у цій царині права вважається В. Корак [8, с. 152]. В Україні питання антимонопольного права порушували у своїх наукових працях такі правознавці як О.І. Мельниченко, Н.А. Саніахметова, С.С. Валітов, О.О. Бакалінська, О.С. Плетньова та ін. Але, на нашу думку, ще зарано вести мову про те, що в Україні вже склалася антимонопольна правова школа.

Держави з давніх часів намагалися регламентувати й обмежувати ринок. Однак історія розвитку конкурентного права, що виступає зовнішньою формою антимонопольної політики держави, розпочинається лише з кінця ХІХ ст. Саме в цей час в країнах Західної Європи й Північної Америки з'являються нормативні акти, які регулювали конкуренцію. Основною причиною їх прийнят-

тя послужила економічна криза в США. З метою її подолання Конгресом США в 1890 р. було прийнято закон Шермана, що став символом конкурентної політики новітньої історії. З огляду на специфіку американської економіки цей закон, як і наступні норми конкурентного законодавства, мав галузевий характер, тобто регламентував антимонопольні відносини лише в окремих сферах економічної діяльності. У Європі ж, навпаки, отримав перевагу так званий біхевіористський (поведінковий) аспект конкурентної політики, що передбачав зосередження більшої уваги органів на способі ведіння економічної діяльності суб'єктів ринку. Саме ця модель і була покладена в основу при формуванні єдиної конкурентної політики ЄС [2, с.34].

Найвагоміша різниця між антимонопольною політикою США та ЄС полягає в тому, що Європу характеризує більш ліберальне ставлення до монополістичної діяльності в цілому. В антимонопольному законодавстві багатьох держав ЄС дозволяється з метою поліпшення економічної ситуації допускати укладення картельних угод. Це означає, що монополістична діяльність як така не виключається, не забороняється, але допускається, поки не порушуються встановлені законом умови. Така різниця між американською і європейською антимо-

нопольними системами зумовлена відмінністю економічних та історичних умов їх розвитку. Ще до початку другої світової війни в країнах Західної Європи функціонували закони, що захищали монополістичні організації та їх діяльність. Ці країни і в наш час залишилися вірними своїм традиціям, на відміну від формалізованої жорсткої системи антимонопольного захисту суспільства в США.

Зараз Західна Європа є регіоном з найбільш розвиненими інтеграційними процесами. Щоб зрозуміти сутність, передумови й завдання єдиної політики ЄС в царині конкуренції, необхідно виходити з того об'єктивного чинника, що ця політика становить собою один з напрямків інтеграційної діяльності ЄС.

Становлення спільного ринку ЄС, що розпочалося ще в 50-х роках ХХ ст., а також відсутність до того часу в багатьох країнах, що інтегрувалися, національного антимонопольного законодавства зумовили потребу в регламентації конкуренції на наднаціональному рівні. Це призвело до того, що в договорі про заснування Європейської Спільноти 1957р. поряд з іншими напрямками інтеграції (спільна сільськогосподарська, торгова, транспортна політика) було визнано за необхідне об'єднати й конкурентну політику держав-членів. У цьому

договорі були зафіксовані такі основні напрямки конкурентної політики:

– антикартельне регулювання, спрямоване на попередження дій компаній, які створюють бар'єри на спільному ринку шляхом змови й угод обмежувально-го характеру;

– контроль за діяльністю компаній-монополістів для попередження зловживання головуючим становищем на ринку;

– регламентування державної допомоги, що надається державами – членами ЄС на національному рівні [7, с.310].

На сучасному етапі в ЄС вживаються заходи для активізації всіх напрямків єдиної політики конкуренції. Це пояснюється різким загостренням конкуренції між компаніями за місце на єдиному ринку ЄС, зміною способів і методів антимонопольної боротьби.

Вирізняємо об'єктивні передумови формування єдиної політики ЄС у сфері конкуренції, а саме: а) інтенсифікація господарських зв'язків між підприємствами держав; б) посилення конкуренції на територію спільного ринку, що за відсутності ефективного державного регулювання створює загрозу руйнівних соціально-економічних наслідків; в) активізація державної допомоги національним підприємствам в умовах загострення концентрації на єдиному

ринку; г) об'єктивна необхідність підтримки оптимального балансу сил монополій і конкуренції шляхом державного втручання, що за умов інтеграції можна реалізувати лише за допомогою наднаціонального механізму та ін. [7, с.312].

Основні засади досягнення економічних і політичних цілей ЄС визначені в Договорі про заснування Європейської Спільноти, ст. 3 г і ст. 4 якого визнає ними створення системи запобігання викривленню й обмеженню вільної конкуренції на спільному ринку.

На даний час основними завданнями конкурентної політики ЄС вважаються антикартельний напрямок, контроль за поведінкою компаній-домінантів, нагляд за концентрацією виробництва й контроль за державною допомогою, що провадиться на національному рівні. Відповідно, виокремлюються 4 основних постулати європейського права: а) заборона узгодження дій, що обмежують конкуренцію (ст.81 вказаного Договору); б) контроль за злиттям підприємств (Регламент ЕС № 139/2004); в) недопущення зловживання домінуючим положенням на ринку (ст.82 зазначеного Договору); г) заборона державної допомоги суб'єктам ринку (ст. 87-89 цього ж Договору) [1, с.9].

Щоб краще зрозуміти суть

європейського антимонопольного права, необхідно з'ясувати систему його джерел. Вирізняють 3 основні його види, що регламентують конкурентну політику в ЄС. Перший – це норми міждержавних договорів, укладених державами – засновниками ЄС, до яких пізніше приєдналися нові держави [2, с.36]. В цьому виді джерел містяться основні положення європейської конкурентної політики. Ці джерела покликані встановити загальні, фундаментальні правила, за якими має розвиватися остання. У згаданому Договорі існує низка положень, які стосуються антимонопольного права, безпосередньо яким і присвячено його розділ VI.

Рішення органів ЄС в царині конкурентного права є похідними стосовно первинних норм [2, с.36]. Вони постановляються Радою ЄС і Комісією ЄС і становлять собою другий вид джерел конкурентного права. Існують 3 основні види рішень органів ЄС, які різняться між собою за юридичною силою й формальними наслідками. Не ставлячи за мету детальний аналіз правової сутності кожного з актів, відзначимо лише, що обов'язковими у сфері регламентації конкуренції на ринку ЄС є *регламент, директива й рішення*.

Регламент – це норма прямої дії, яка не потребує подальшої імплементації державами – чле-

нами ЄС для набрання чинності на їх території. Серед найбільш відомих регламентів, що стосуються антимонопольної діяльності, можна назвати регламент: №417/85 1984 р. щодо договорів про спеціалізацію, № 418/85 1984 р. стосовно договорів про науково-технічне співробітництво, №4087/88 1988 р. щодо договорів про передавання франшизи та ін. [6, с.13].

Директива за своєю юридичною природою не є нормою прямої дії, а скоріше вимогою до держави – члена ЄС вжити заходів по досягненню певної мети. Як правило, норми директиви застосовуються для гармонізації європейського законодавства в усіх державах – членах ЄС. При цьому не існує обов'язкової вимоги щодо форми їх закріплення в національній системі права. Важливим є лише кінцевий результат.

Рішення – це індивідуально визначений акт, який є обов'язковим до виконання виключно для тих, кому він кореспондується. Його суб'єктом може бути і держава – член ЄС, і підприємство, і фізична особа.

Крім цього існує низка необов'язкових видів актів органів ЄС, які декларують наміри, плани дій, стратегії на майбутнє тощо.

Усіма зазначеними вище видами секундарного права ЄС здійснюється регулювання його конкурентної політики. Вибір кон-

кретної форми припису залежить від важливості й актуальності предмета правового регламентування.

Третім основним видом джерел права ЄС є рішення Європейського суду (European Court of Justice) [12, с.57]. Суд, який виступає не тільки правозастосовчим, а й значною мірою правотворчим органом. Багато рішень Європейського суду, зокрема, у царині антимонопольного права, набувають юридичної сили судового прецеденту. Усі судові органи цих держав зобов'язані керуватися рішеннями цього Суду при розгляді аналогічних справ.

Перейдемо до такого важливого питання, як визначення системи органів конкурентної політики ЄС, яка в найбільш загальному вигляді має 2 рівні – вищий і функціональний. Органами цієї політики вищого рівня є Європейська комісія ЄС, Національне (Федеральне) картельне відомство, картельні відомства в адміністративних одиницях держави – члена ЄС [1, с.10].

Європейська комісія є політичним органом, що відповідає за розвиток конкуренції. Питання щодо створення самостійного європейського картельного органу поки що не реалізовано. За конкурентну політику в Комісії відповідає секретар з конкурентної політики.

До функціонального рівня

системи органів конкурентної політики ЄС належить Генеральна дирекція з конкуренції у складі Європейської комісії. Вона готує формальні адміністративні рішення; очолює її генеральний директор. Дирекція поділяється за галузевою ознакою і включає в себе відповідні відділи [1, с.10].

Окремо необхідно розглянути ще один рівень системи органів конкурентної політики ЄС – судові інстанції, до якого належать суд першої інстанції як початкова інстанція для рішень Комісії з картельних питань, Європейський суд як остання судова інстанція, і Суд європейської асоціації вільної торгівлі [Див.: 10, с.38, 192; 12, с.57, 63; 13, с.1]. Крім того, в деяких державах – членах ЄС існують спеціалізовані суди у сфері конкуренції. У Німеччині, зокрема, діє Перша картельна палата Апеляційного суду [9, с.12].

Підкреслимо, що як в окремих державах – членах ЄС, так і в Європейському Союзі в цілому діяльність по захисту економічної конкуренції здійснюється шляхом тісної взаємодії конкурентних відомств, правоохоронних органів і судів з додержанням чіткого розмежування компетенції цих органів.

Взаємовідносини Європейської комісії й національних картельних органів базуються на таких принципах:

– переважне застосування національними картельними відомствами європейського анти-трастового права;

– право національних анти-монопольних органів укладати, як виняток, окремі угоди, що обмежують конкуренцію, й угоди з узгодженими діями;

– тісна взаємодія Єврокомісії з національними картельними відомствами в рамках Європейської відомчої мережі з питань конкуренції (European Competition Network);

– постійна взаємодія Єврокомісії з національними судами держав – членів ЄС щодо анти-монопольних питань.

Зрозуміло, що питання, висвітлені в даній статті, не дають вичерпного уявлення про систе-

му конкурентного права ЄС в цілому. Але вони створюють за-сади для більш ґрунтового аналізу європейського антикортельного законодавства і практики, щоб у подальшому мати можливість перейняти досвід держав ЄС для вдосконалення вітчизняної системи антимонопольного права. Для наближення українського конкурентного законодавства до ЄС необхідно вжити заходів стосовно підвищення рівня антимонопольного регулювання, у тому числі: а) щодо попередження зловживання домінуючим становищем; б) недопущення угод та узгоджених дій, що обмежують конкуренцію; в) посилення контролю за економічною концентрацією; г) боротьбу з недобросовісною конкуренцією.

Список літератури: 1. Анализ антитрастового законодательства и правоприменения в ЕС / Сост.: В. Просветов, А. Шаститко // www.geser.ru. 2. Андрійчук О. Реформа конкурентного (антимонопольного) права Європейської унії // Юрид. журн. – 2004. – №12. – С. 34-40. 3. Бакалінська О.О. Конкурентне законодавство: огляд історичного розвитку і сучасність // Вісн. Луган. ін-ту внутр. справ. – 1999. – №3. – С.213-218. 4. Бутыркина А.Я. Теория и практика антимонопольного регулирования в ведущих странах Запада и России. – М.: Новый век, 2004. – 88 с. 5. Договір про заснування Європейської спільноти від 25.03.1957р. // www.gada.gov.ua. 6. Еремченко В.И. Антимонопольное законодательство зарубежных стран. – М.: ВНИИПИ, 1997. – 180 с. 7. Конкуренция и антимонопольное регулирование: Учеб. пособ. / Под ред. Цыганова А.Г. – М.: Логос, 1999. – 367 с. 8. Лук'янець В. Особливості правового регулювання конкуренції в державах – членах Європейського Союзу та США // Право України. – 2007. – №3. – С. 151-156. 9. Мойсик В., Мельниченко А. Украина выходит на европейский уровень // Юрид. практика. – 2005. – №24 (390). – С. 12, 13. 10. Татам А. Право Європейського Союзу: Підручник. – К.: Абрис, 1998. – 424 с. 11. Яворський Я. Конкурентне законодавство ЄС // Право України. – 2004. – №1. – С. 50-53. 12. Hartley T.C. The foundations of European Community Law // Oxford University Press Inc. – New York, 1994. – 518 p. 13. Report of the European Free Trade Association // www.eftacourt.lu.

Надійшла до редакції 30.10.2007 р.